پێشنیارێکی سیاسی بۆ ڕۆژاڤا.. ئیدریس مستەفا ساڵح

کەم گەشەی سیاسی هەیە لە دنیادا ئەوەندەی ڕۆژاڤا قەتیس مابێت لە چەند هاوکێشەیەکی سیاسی ناوچەکە و جیهانیش. هاوکێشە سیاسیەکان چون یەک و دژ بە یەکیشن. هەموویان لە دەرەوەی وڵاتەکن کەچی لە خاکی ئەو وڵاتەدا بوونی سیاسی و سەربازیان هەیە. هەموویان دراوسێ و هاوپەیمانن لەهەمان کاتدا دژە دراوسێ و دژە هاوپەیمانی یەکترن. تورکیا و ئەمریکا، دوو دۆستی ناتۆ و دوو دژ بە یەک لە ڕۆژاڤا؛ ئێران و تورکیا دوو وڵاتی دراوسێ بەڵام دوو هیزی دژ و لایەنگر لە بەشار ئەسەد؛ ڕۆژاڤا بەشی خاکەکە لە سوریا و سوریا دانی پیدا نانێ و ئەمریکا داکۆکی لیدەکات لە کاتێکداهیچ شەرعیەتێک نیە بۆ بوونی ئەو لەوێ. زیندوو بوونەوەی دنیای دوو قوتبی ڕوسی و ئەمریکی لەوێدا. ڕۆژاڤا لە پای کێشەیەکی مێژوویی و دەرفەتێکی سیاسیدا هاتە دەر کەچی بە گرفتەکەوە گلا، داعش، کە نە هی ئەو بوو نە خۆیشی بە ئامادە کردبوو، نە بوونیشی هەبوو لە خاک و مێژووی ئەو وڵاتەدا. ئەو گرفتە بەرهەمی هەموو ئەو هاوکیشە سیاسی و هێزەکانی بەشدار بوو لە هەمان کاتدا ململانێکەر بوو لەو ولاتەدا کەچی ئاڵا لە ملی ڕۆژاڤا بۆ ئەوەی دوورونزیک ئاگای لە بێ یاخود پەیوەندی بە هەبوونیەوە هەبێ کەچی نەمانیەکەیان یاخود فەوتاندنەکەیان خستە سەر شانی ئەم. ئەو هێزانە و هاوکێشەکانیان دەخەکی هەندە ئاڵۆزیان خستەتە بەردەم ڕۆژاڤا کە لە گرێکوێرەکەی هاملێت ئاڵۆزتر بێت؛ ئەنجامگیریەکەی ئەوەیە: ئێوە بەهۆی ئەمەوە لە خاک زیندوو بوونەوە، گەر ئەمە نەبین ئیوە نامێنن، گەر ئەمە هەشبین ئێوە هەرنامێنن.

جوگرافیای سیاسی ڕۆژاڤا پێچەوانەی ڕەوتە مێژووییە بەرهەقەکەیەتی. خەڵکێک لە بەرەبەیانی دنیای دوای جەنگی جیهانی دووەمەوە تاکو ئێستا هیچ گزنگێکی سیاسی و نەتەوەیی و فەرهەنگی نەدیبوو بەڵام و لە ڕووداوێکی کتوپڕی سیاسیدا بەسەر نیمچە سەربەخۆییەکی تەواودا کەوتن. ئەم ڕووداوە کتوپڕە جگە لەوەی بەرەو ڕوی ئاسودەییەکی ڕەهای بردن لەهەمان کاتدا بەرەو مەترسیەکی گەورەشی کردنەوە. بە قەد ئەوەی ڕۆژاڤا مەترسی گەورەی دروست کردووە بۆ سەر وڵاتانی تەنیشتی خۆی بە قەد ئەوەش مەترسی گەورەی لەسەر خۆیەتی کە بەرەو ڕووی چارەنوسێکی نادیار کردۆتەوە. ئەوەی ئەم مەترسیە دوو دەمەی

دروست کردووە جیۆپۆلەتیکی خودی رۆژاڤایە. ئەو نزیکایەتیە مێژوویی و جوگرافی و کۆمەڵایەتی و فەرهەنگیەی کوردانی رۆژاڤا لەگەڵ کوردانی باکوردا هەیانە ترسێکی گەورەی لای وڵاتێکی وەک تورکیا دروست کردووە کە رۆژاڤا پریشک بهاوێ بۆ ئەودیو سنورەکەی؛ ئەمە جگە لە سوریا کە قەدحەن باوەڕی بەوە نەبووە کورد بوون هەبێ لە سوریادا و بگرە زۆریانیشی بێ بەش کردبوو لەوەی هاوڵاتی ئەو وڵاتەش بن کە لە بەرەبەیانی مێژووەوە لە خاکەکەیدا دەژین. ئەو روح و تەوژمە کوردیە نەتەوەییە بەهێزەی لە رۆژاڤا و باکور هەیە لە باشور و رۆژهەڵات نیە. ئێرانی بوون گەر لە پەلەیەکی کەمیشدا بێت دەوری خۆی دەگێڕی لە نێو کوردانی رۆژهەڵاتدا؛ لە باشور لە سایەی سەری دەسەڵاتی کوردیەوە شتێکی ئەوتۆ نەماوە کە پێی بوترێ نەتەوە و نیشتمان و پرسێکی بەرهەقەی سیاسی و مێژوویی. مێژووی چەند ساڵەی رۆژاڤا لە بەڕێوەبردن و دۆخی سیاسیدا پیشانیدا کە کوردانی ئەو دوو بەشە شتێکی زۆر جیوازترن لە کوردانی باشور کە لە ساڵی ئەوەڵی حوکمڕانیەوە نیشانیاندا ئەوەی دوورونزیک بەلای نەچوون مەسەلەی نەتەوە و نیشتمان و دۆخی سیاسی وڵات و مەراەی مرۆق بوو.

باشور یاخود عێراق وەک رۆژاڤا یا سوریا نەبوونە جێگەی تەراتێنی ئاشکرای هەموو هیزە دەوڵەتی و نادەولەتیەکانی ناوچەکە و جیهان کە هەر یەک لە گۆشەی ئەو وڵاتەدا بنکەی سەربازی بۆ پانتاییەکی جوگرافی گەورە لێدا و کەوتنە ململانێ لەگەڵ یەکدی. ئەوەی لەو نێوەدا ماندوێتی سیاسی و سەربازی پێ بەدرا دانیشتوانە رەسەنەکەی بوون بەتایبەت کورد لە رۆژاڤا. ئەو قەوارەیە بەدەر لە هەر ویستێکی خۆی کەوتە نێو هەندێ هاوکێشەی سیاسی ناوچەیی و جیهانی ئاڵۆزەوە کە دەرچوون لێی مەحاڵە. هیچ یەکێک لەو هاوکێشانە نەک هەر لە قازانجی رۆژاڤادانین نیە بەڵکو ناوچەییەکان بۆ ئەوە دروست بوون ئەو ئەزمونە نابێ پا بگرێ؛ جیهانیەکانیش بۆ ئەوە دروست بوون تاکو بیکەنە گەمەی سیاسی دەستی خۆیان و هەر کات ئەو گەمەیە تەواو بوو بەجێی بهێڵن.

هیچ دۆخێکی سیاسی هێندەی رۆژاڤا قەتیس نیە لە چوارچێوەی جوگرافیایەکەی خۆیدا؛ تورکیا و ئێران و سوریا وەک سێ دەوڵەتی گەورەی ناوچەکە، هەردوو زلهیزی روسیا ئەمریکا لەگەڵیدا هێزێکی وەک داعش لەسەروو ئەمانەشەوە دژایەتی کردنی باشور لەگەڵیدا. ئەمانە هەمووی لە ناو جەرگەی خاکی رۆژاڤا بوونیان هەیە و نە دەتوانێ شەڕی هەموویان بکات تا سەر، و نە هیچیان ئاشتی لەلەگەڵدا مەر دەکەن. کۆنفرانسی ئاستانەی پایتەختی کازاخستان لە نیوان

چووار وڵاتی ئامادە بوو لە سوریادا، تورکیا و ئێران و روسیا و خودی سوریا، کە لە ساڵی ٢٠١٧ ەوە تاکو ئیستا هەر ساڵەی لە جارێک زیاتر کۆدەبنەوە، مەرامی یەکەمین لە کۆبوونەوەی کۆنفرانسی ئەستانە و ئەوانەی تریش لە ئایندەدا جگە لە بابەتی رۆژاڤا هیچ شتێکی هەستیارتریان باسی لەوە بکەن؛ چونکە رۆژاڤا تەنها بەشی سوریایە کە ترس لەسەر خودی سوریا و وڵاتانی ناوچەکەش دادەنێ گەر بەتوو ببێتە خاوەن قەوارەیەکی نیمچە سەربەخۆی نەک هەر سیاسی بەڵکو ئیداریش. دەبینین وڵاتانی ناوچەکە و روسیاش وەک جەمسەرێکی زلهیزی جیهان هەردەم بە دوای نەخشەرێگا یەکەوەن بۆ کێشە و ململانێکانی سوریا کە لەسەر یەک پنت راوەستاوە ئەویش یەکێتی خاکی سوریایە و رۆژاڤاش ئە وپنتە سەرەکییە کە ترسیان لێی هەیە ئەو یەکێتییە تێک بدات.

لەگەڵ ئەوەی ئیستا رۆژاڤا لە ساتی لە دایکبوونی مێژوویی خۆیدایەتی لەهەمان کاتدا لە بەردەم ساتی گیان لەدەستدانیشیایەتی. بە خودی رۆژاڤاییەکان و ئەوانەشی لە خەمی ئەو قەوارەیەدان و خواستیانە رۆژاڤا بە ئەوەی بە تەواوی نەمرە دەبی بە عەقڵێکی سیاسی دەخئامەزیەوە سەیری دەخەکەی بکرێت. لە سیاسەتدا رووداوەکان و هاوکێشەکان سەنگی مەحەکی هەر تێگەیشتن و جوڵە و هەڵوێستێکی سیاسین نەک دروشم و گوتاری سەرزاری نەتەوەیی. وەک ئاشکرایە پشتیوانی سەرەکی رۆژاڤا لە ئیستادا ئەمریکایە و بەو هەیەوە ئەمریکا پێشتر لە عێراقدا هەبوو، و بوونی داعشیش لە هەردوو وڵات و بەکارهێنانی داعش وەک هێزێک لەم دوو وڵاتە و، ئەستاش بەرەوئەفریقیایان دەگوازێتەوە، ئەو میکانیزمی هاتنە ناوەوەی ئەمریکا پیشان دەدات لە رۆژاڤا. لەوە بارودۆخێک دروست بوو کە رۆژاڤا دەبێ متمانە بکاتە سەر ئەمریکا بۆ پاراستنی لە پەلاماردەرەکانی دەوروپشتی؛ ئەو پەلاماردەرانەی هەر خودی ئەمریکا چەکیان پێ دەفرۆشێ یان تەنانەت دروستیشیان دەکات وەک داعش.

یەکێک لە سیاسەتە ستراتیجیەکانی ئەمریکا چارەسەر نەکردنی هەر کێشەیەکی سیاسیە لە جیهاندا و بەتایبەت لە رۆژهەڵاتی ناوەڕاستدا. لە دوای جەنگی جیهانی دووهەمەوە ئەمریکا نەک هیچ کێشەیەکی سیاسی چارەسەر کردووە بەڵکو رێگر بووە چ راستەوخۆ یا ناراستەوخۆ لە هەر رێگەچارەیەک بۆ هەر کێشەیەکی سیاسی یاخود وەرانی کردووە و بەجێی هێشتووە. واتە تەنها ستراتیج لە سیاسەتی دەرەوەی ئەمریکا درێژکردنەوە و ئیدارەکردنی ئەزمەکانە نەک چارەسەرکردنیان، بگرە لە هەندێ حاڵەتدا کوشتنی قەیرانەکە بە لە دایکبوونی قەیرانێکی

تر. ئەوەی ئەو سروشتە سیاسەتەی ئەمریکا دوو ڕەگەزی سەرەکین: یەکەمیان، ئەو جوگرافیا دوورە دەستەیەتی لە ناوچە دەوڵەمەند و پڕ ململانێکانی تری جیهانی بۆیە گەر کێشەکان بەرەو چارەسەربوون بڕۆن ئەوا ئەمریکاش دەبێ بروات. دووهەمیان، ئابوری ئەمریکا بە شێوەیەکی سەرەکی لەسەر دوو جۆر پێشەسازی راوەستاوە کە هەردووکیان پێویستیان بە بازاڕی گەرم و گوڕی دەرەوە هەیە ئەوانیش پێشەسازی دروستکردنی چەک و دروستکردنی پارەی کاغەز، دۆلار.

گەر ئەو وڵات و ناوچانەی کە ئەمریکا بە هەڵواسرای هێشتویەتیەوە یاخود دەستبەرداربووە لێیان بە پێوەر بگرین بە ڕۆژاڤا ئەوا ڕۆژاڤا لە هاوکێشە ستراتیجیەکانی دەرەوەی ئەمریکادا بوونی نیە؛ دەکرێ لە سیاسەتە تاکتیکیە جیهانیەکانیدا ببینین ئەویش دەتوانین بڵێین لە پەراوێزیدایە. ئەمریکا تاکو ئێستا هیچ ڕێگەچارەیەکی پێ نیە بۆ ڕۆژاڤا نە لە سەر کاغەز و نە لە سیاسەتی ناوچەییاندا و نە لە گفتوگۆ و پەیوەندیەکانیان لەگەڵ ڕۆژاڤادا. بگرە ناشتوانێ بیپارێزێت لە پەلامارەکانی دەوروبەر. تا هەنووکە دیار نیە بوونی ئەمریکا لە ڕۆژاڤا چیە و بۆچی لەوێیە و بە تەما هەیە چی بکات یان چی لە ڕۆژاڤا بکات. ئەوەی تا ئەمەستاکە لەسەر ئەرزی واقع بوونی هەیە و ئایندەکەش دەتوانین ببینین ئەوەیە کە ڕۆژاڤا بەشێکە لە سوریا و سەرجەم وڵاتانی دراوسێ و بگرە هەموو وڵاتانی ناوچەکەش لەگەڵ یەکێتی خاکی سوریادان و خودی ئەمریکا ئەمە ڕەت ناکاتەوە وەک چۆن ئیستاشی لەگەڵدابێ تایوان بە چین و لە چوارچێوەی یەکێتی خاکی چین لە قەڵەم دەدات. پرسیار ئەمەیە ئایا ڕۆژاڤا بەراورد دەکرێت بە تایوان. ئایا تاکو ئیستاکە ئەمریکا جگە لە بەکارهێنانی ڕۆژاڤا بۆ مەرامە سیاسیەکانی خۆی هیچ ڕێگەچارەیەک تەنانەت وەعدێکیشی پێداون کە شتێکیان بۆ بکات؟ بێگومان نەخێر! بگرە هیچ قانون و سیاسەتێکی نێودەوڵەتی بوونی نیە سەبارەت بە ڕۆژاڤا جگە لەوەی پێیان دەڵێن شەڕکەری باشن دژ بە داعش. هیچ بەڵگە و پەیمانێکی ڕەسمی ئەمریکی و نێودەوڵەتی بەردەست نیە کە پیشان بدات ڕۆژاڤا شتێکە و ئەمە داکۆکی لێ دەکەین. ئەوەی بە ڕۆژاڤایان کرد خۆیان هەرگیز نەیاندەتوانی بیکەن بە تەنها ئەویش رووخانی دەوڵەتی ئیسلامی بوو لە عێراق و شام.

بەکارهێنان و دەستبەرداربوون دوو سیاسەتی دیاری ئەمریکان کە پێشتر چەندان ناوچە و قەوارەی سیاسی بوونەتە قوربانی و ڕۆژڤاش یەکێک دەبێ لەوانە. تازەترینیان جیهێشتنی وڵاتی ئەفغانستانە بە

بزووتنەوەی تاڵیبان. ساڵی ٢٠٠١ ئەمریکا بەهێزێکی چەند دەوڵەتێوە پەلاماری ئەفغانستانیدا کە لە ژێر دەسەڵاتی بزووتنەوەی تاڵیباندا بوو ئەو دەم. دوای کوشتنی دەیان هەزار مرۆڤ و خەرج کردنی زیاتر لە چەند تریلیۆن دۆلار و مانەوەی بیست ساڵەی ڕەبەق تێیدا، ئەفغانستانی رادەستی تاڵیبان کردەوە و هەرجی دارودەستەی سیاسی و ئیدارەی حکومی و مەدەنی هەبوو رادەستی تاڵیبانی کردەوە لە کاتێکدا تاڵیبان ئەوسا و ئیستاش لە لیستی تیرۆری ئەمریکادایە. وڵاتانی غەربی و ئەمریکا بەتایبەتی لە یەک سەدەی رابردووەوە تا هەنوکە کوردیان وەک یەدەک لە کاغەزە فشارەکانی دەستی خۆیان بەکارهێناوە. ئەمە لە کاتێکدایە هزری سیاسی کورد بە گشتی بە ئومێدێکی زۆرەوە سەیری سیاسەتی نێودەوڵەتی غەربیان دەکرد، و ئێستەش دەیکەن، لە کاتێکدا کورد و کێشەکەی لە ئاستە نێودەوڵەتییەکەی بە پلەی سەرەکی کوشتەی دەستی ئەوانە ئینجا کورد خۆی و وڵاتەکانی دراوسەی. ڕۆژاڤا گەر لە باشترین حاڵەتیدا لەسەر دەستی ئەمریکا ببێ بە قەوارەیەک ئەوا لە قەوارەیەکی نەتەوەییەوە کە مافی چارەنوسی خەڵکێکی مێژوویی دیاری بکات لەو وڵاتەدا دەیگۆڕێت بە قەوارەیەکی وەزیفی کە تەنها بەکاری دەهێنن بۆ مەرامە سیاسییەکانی خۆی وەک چۆن لەگەڵ تایوان دەیکات بە نموونە. ئەم گۆڕینە وەزیفەیە وادەکات هیچ شتێک نەمێنێتەوە لەو وڵاتەدا کە بەهای هەبێت جا ئەو بەهایە سیاسی یا کۆمەڵایەتی یا مەرایەی و فەرهەنگی بێت.

ڕۆژاڤا چی زووترە دەست بەرداری ئەمریکا ببن و ڕوو لە دیمەشق بکەن و هاتنەوە بۆ کەمترین دەستکەوت لە بوونی ئەمریکا باشترە. ڕۆژاڤا ئیستا شتێکە و لەم شتەوە دانوستان لەگەڵ دیمەشقدا بکات باشترە وەک لەوەی دوو سبەی ئەمریکا لەوپەڕی خراپیدا بەجێیان بهێڵێت. ئەوە دروستە کە سوریەکان لە لیدوانەکانیاندا خراپ لەسەر رپژاڤا قسەدەکەن بەڵام لەدوان هەڵوەستی سیاسی حکومی ڕەسمی و دانیشتنی سەر مێزی گفتوگۆ نین بەڵێ دانوستان لەگەڵ سوریادا بە چاودێری روسیا و هێندە وڵاتی تر زۆر باشترە بۆ ڕۆژاڤا وەک ئەوەی لەو بارودۆخە هەڵواسراو و چارەنوس نادیارەی ئیستایدا بێت لەگەڵ ئەمریکادا. گەر بێتوو بەرەو رووی ئەو پێشنیارەی روسیا بێن کە تاکو ئیستا چەندان جار داوای کردووە لە ڕۆژاڤا کە دەست لە بەرۆکی ئەمریکا بەربدەن و بێن لە ژیر چاودێری ئەواندا گفتوگۆ لەگەڵ دیمەشقدا بکەن. سەرباری ئەو هەموو کێشە و گرفتە ناوچەیی وجیهانیانەی بەرۆکی سوریای گرت ئەو وڵاتە لەسەر پای خۆی مایەوە و لە ئیستاشدا لە گەڕانەوەدایە بە ناو ماڵەی عەرەبی لە ڕێگەی

کۆمکاری عەرەبی و سەردانی کردنی چەندان سەرۆک و سەرۆک وەزیران و وەزیرانی دەرەوەی ولاتانی حەرەبی تەنانەت بەشێکی زۆر لە جوگرافیای جیهانی کە پێی دەوترێت گلۆباڵ ساوث ئامادەیی ئاسایی کردنەوەی پەیوەندییەکانیان دەربڕیوە لەگەڵیدا. گلۆباڵ ساوث زیاتر لە نیوەی دانیشتوان و جوگرافیای گۆی زەوی پێکدەهێنێ کە بریتیە لە ئاسیای ناوەڕاست و ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست و بەشێکی زۆر وڵاتانی ئەفریقیا و ئەمریکای لاتینیش. دیارە هەر سێ جەمسەرە زەبەلاحەکەی ئاسیای تێدایە، چین و هند و روسیا.

لەگەڵ هەموو ئەو هۆکارانەی دەربارەی ئەمریکا و سیاسەتەکانی دەرەوەی ئەمریکا ئاماژەی پێدرا کە بوچی ڕۆژاڤا دەبێ دەستبەرداری ئەمریکا ببێت، حوکمی جوگرافیا خاڵێکی گرنگی دەخئامەزترە کە وادەکات ڕۆژاڤا ڕوو لە دیمەشق بکات باشترە لەم دۆخە ئاڵۆزە ناوچەیی و جیهانییەدا. جگە لە ئەمریکا هەموو هێزەکانی تر شتێک دیانبەستێتەوە بەو جوگرافیایە و مەدارەکەیەوە. تورکیا و ئێران و سوریا یەک دراوسێ و هاوسنوری جوگرافیایین، روسیا لەگەڵ ئەوەی هیچ پابەندیەکی جوگرافیایی نیە لە سوریادا بەڵام دراوسێیەکی دوورە وەک جوگرفیا و هاوڕێیەکی سیاسی نێودەوڵەتی سوریا و خودی ناوچەکەشە و مێژوویەکی هەیە لە ئامدەیی لە ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاستدا کە ڕەگەکەی دەگەڕێتەوە بۆ دەمانی یەکیتی سەڤیەت؛ ئەمە جگە لەوەی روسیا بە داواکاری ڕەسمی دەوڵەتی سوریا لەوێیە، واتە گەر بە ئاستە نەوودەوڵەتیەکەی بیگریت ئەوا شەرعیەتێک هەیە بۆ ئامادەیی روسیا لەو وڵاتە لە کاتێکدا ئەمریکا خاڵییە لەهەر خاڵێک لەو خاڵانەی باسمان کردن.

دیارە سەربەخۆیی باشترین ڕێگەچارە و هەڵبژاردنەکی ئەڵتونیانەیە بەڵام ڕۆژاڤا لە دۆخێکدایە کە هیچ شتێکی دەوروپشت لە قازانجیدا نیە. دوو سێ ساڵی پێش ئیستا کێشەی ناوچەی مەنبەج هەبوو کە تورکیا بە کردەیی هێرشێکی سەراسەری بۆ ئەو ناوچەیە ئامادەکردبوو لە هەمان کاتدا ئەمریکا بەدەنگی هەڵبژارد و هاوسەنگی هیزی سەربازی تورکیا و ڕۆژاڤاش بەراورد ناکرێ بەپێی ئەو دەم “مەزلوم عەبدی”، فەرماندەی گشتیی هێزەکانی سوریای دیموکرات، گوتی لە نێوان نەمانی خەڵکەکەم و لە دەستدانی هەندێ خاکدا ئەوا خەڵکەکەم هەڵدەبژێرم. لەسەر هەمان هزری سیاسی ڕۆژاڤا دەبێ بە شتێک هەڵسێت کە مەترسی سەر خەڵکەکەی لە پەلاماری دەرەکی بڕەوێنێتەوە یاخود کەمتر بکاتەوە ئەویش دوو هەڵبژاردەیە: یان لە ناوچوونەکی تەواوی بەهۆی سیاسەتگەلێکی دەرەوەی خۆی کە ئایندەکەی مەترسیدارە؛ یاخود

مانەوەیەک لەگەڵ هەندە دەسکەوتی فەرهەنگی و ئیداری و هاوڵاتی بوون.